

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ

Досліджено умови залучення інвестицій в Україні. Виділено ознаки інновацій. Визначено тенденції розвитку інноваційної діяльності в Україні. Обґрунтовано напрями удосконалення механізмів управління інноваційною діяльністю.

Ключові слова: державне управління, інноваційна діяльність, пріоритетність, реалізація стратегії, чинники.

Исследованы условия привлечения инвестиций в Украине. Выделены признаки инноваций. Определены тенденции развития инновационной деятельности в Украине. Обоснованы направления усовершенствования механизмов управления инновационной деятельностью.

Ключевые слова: государственное управление, инновационная деятельность, пріоритетность, реализация стратегии, факторы.

Conditions for attracting investments to Ukraine are explored. Characteristics of innovations are specified. Progress trends of innovations activity in Ukraine are determined. Directions for improvement of the innovations activity management mechanisms are explained.

Key words: public administration, innovations activity, priority, strategy implementation, factors.

Саме інноваційні зміни визначають циклічний характер соціально-економічної еволюції. Тому еволюційний процес в економічній системі відбувається через інноваційний процес. Технологічні інновації стимулюють модернізацію і технічну перебудову суспільства, що змінюється під впливом біфуркацій. Інноватори уособлюють собою механізм і головних дійових осіб «природного добору» шляхів розвитку соціально-економічної системи. Інноваційні зміни, з іншого боку, можуть розглядатися як фактор, що констатує соціально-економічну парадигму суспільства, сприяє створенню його сучасної інноваційної моделі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблемам вибору форм, методів та інструментів державного регулювання економіки й інноваційної діяльності приділяли увагу як вітчизняні вчені – В. Александрова, Ю. Бажал, О. Білорус, Д. Богиня, І. Галиця, А. Гальчинський, В. Геєць, Н. Гончарова, Г. Добров, М. Долішній, А. Коренной, А. Поручник, В. Семиноженко, В. Філіпченко та ін., так і іноземні вчені – Г. Бакош, І. Балабанов, Р. Блейк і Дж. Моутон та ін.

Постановка завдань:

- дослідити умови залучення інвестицій в Україні;
- виділити ознаки інновацій;
- визначити тенденції розвитку інноваційної діяльності в Україні;

– обґрунтувати напрями удосконалення механізмів управління інноваційною діяльністю.

Результати

Враховуючи пріоритетність структурної проблеми у контексті економічного зростання, стратегія структурної перебудови та відповідні програмні заходи мають стати провідною складовою, ядром загальнонаціональної стратегії і в цілому соціально-економічного розвитку. Здійснення науково-технологічного розвитку, реалізація завдань структурно-інноваційної стратегії є найважливішою цільовою функцією інноваційного процесу. Інноваційний процес як процес, що спирається на науку, техніку, економіку, підприємництво й управління, можливий тільки на основі зростання й реалізації інвестицій. Без ефективного розвитку цих складових суспільство приречене на деградацію [1, с. 46].

Підприємства перехідної економіки критичніше ставляться до відбору інновацій, оскільки нова справа в українських умовах є дуже ризикованою. З огляду на завдання інноваційної стратегії, в Україні доцільною є модифікація критеріїв виокремлення інноваційних підприємств. Від визначення технологічних пріоритетів (які нині встановлюються законодавчо) слід перейти до більш гнучкої системи встановлення критеріїв

відбору технологій та інноваційних проєктів (ідей).

При цьому мають бути сформовані відповідні внутрішні умови залучення інвестицій у країнах з перехідною економікою, в тому числі і в Україні. Економічні умови слід створити заздалегідь, у процесі розробки нової Концепції науково-технологічного та інноваційного розвитку України. При цьому слід мати на увазі, що пошук нових принципів інновацій та їх упровадження не здійснюється за спрощеним сценарієм, коли має місце орієнтація на максимізацію прибутку.

Україна вже сьогодні має бути готовою запропонувати світу нововведення саме радикального характеру, від використання яких можна очікувати значного ефекту. В іншому разі за відсутності інноваційного характеру нових технологій розвиватися за рахунок традиційних видів діяльності буде важко, оскільки у випадку відсутності цілеспрямованих дій, які забезпечують приплив капіталів до сфери високих технологій, не буде інноваційних змін, а значить, модернізації національної економіки.

Найефективнішими є інвестиції в інновації, де учасники інвестиційного ринку мають можливість одержати досить високий прибуток. Високий потенціал ефективності інновацій забезпечує попит на нововведення з боку суб'єктів господарської діяльності, формуючи ринок науково-технічних, організаційних, економічних і соціальних нововведень.

Вирішальною ознакою інновації є можливість використання нововведення на рівні одного підприємства. Отже, інновація – це нововведення, використання якого призводить до якісних змін у виробництві з метою отримання соціально-економічної вигоди [2, с.13]. Інвестиції при цьому відіграють основну роль при переведенні нововведення в якісні зміни у виробництво, механізмом якого є інновації.

Більшість прогресивних нововведень знаходиться застосування у складних, наукоємких продуктах, енергоощадних і високих технологіях, сфері послуг. За всієї різноманітності новацій досить важливою умовою для їхньої практичної реалізації у нововведеннях є своєчасне і достатнє виділення інноваційних інвестицій.

На варіанти організації інноваційних процесів і напрямів інноваційної діяльності впливає велика низка чинників, у тому числі ціннісний аспект нововведень, наявність конкуренції і т. ін. Для того, щоб обґрунтовано виділяти інвестиції для здійснення інноваційних процесів, необхідно усвідомити основні ознаки і принципів зміст усієї різноманітності новацій та нововведень. Їхня класифікація за базовими ознаками й іншими характеристиками допоможе у прийнятті рішень щодо управління інноваціями, визначення напрямів інноваційної діяльності.

За ринкової системи економічних відносин основними складовими інноваційної діяльності є: новації, інвестиції і нововведення (інновації).

Отже, до сфери інноваційної діяльності входять: ринок новацій; ринок чистої конкуренції нововведень (інновацій); ринок інвестиційних ресурсів, орієнтованих на сферу інноваційної діяльності.

Інноваційна діяльність в Україні поки що не набула такого ступеня теоретичного і практичного розвитку, який би сприяв змінам і в інвестиційній політиці, оскільки попередня була незадовільною передусім через високу питому вагу інвестицій у так звані базові галузі промисловості, а сама функціональна структура інвестицій радикально змінилася.

Особливо актуальна ця проблема для галузей економіки України з традиційно високим інтелектуальним і промисловим потенціалом. Однак і в них не можна констатувати помітних успіхів у сфері інновацій, особливо щодо впровадження новацій у практику, що призводить до неухильного відставання від технічного і технологічного рівня розвитку індустріальних держав. У цьому контексті необхідно виділити такі негативні явища існуючої інноваційної політики країни:

- невисоку частку радикальних, економічно вагомих нововведень;
- велику тривалість освоєння нововведень виробництвом, що скорочує їхній життєвий цикл;
- невелику кількість розробок, які мають високий попит на вітчизняних і зарубіжних ринках.

Аналіз виникнення, розвитку і поширення нововведень у межах конкретної організації (підприємства) або в масштабах держави вказує на те, що необхідно застосовувати системний підхід, щоб визначити сутність інноваційної діяльності й стимулювати їх на перехідному етапі від командно-адміністративної економіки до ринкової.

З огляду на це, логічно розглянути поняття «інновація» та «інноваційний процес». На думку Ю. Бажала, інновація – це не просто нововведення, а нова виробнича функція. Це зміна технології виробництва, яка має історичне значення і є необхідною. Інновація є стрибком від старої виробничої функції до нової, але не кожне нововведення, нове виробництво є інновацією [1, с. 125]. В економічній літературі можна зустріти й інші визначення, які частково розкривають суть інновацій, але за цими визначеннями можна зрозуміти суть предмета інновації.

Тому однією з найактуальніших проблем сучасного стану життя суспільства є розкриття внутрішньої сутності інформатизації як глобального інноваційного процесу і розроблення на цій основі стратегії соціально-економічного поступу.

Використовуючи інноваційно-цільову стратегію, передові компанії країн зі сталою економікою у прагненні до лідерства сформували концепцію створення виробничих систем нового покоління, що працюють у режимі так званого інноваційного конвеєра, котрий являє собою процес прискореної реалізації різного роду прогресивних нововведень. Передумовою цієї концепції була підготовлена всією світовою практикою теза про єдність і

нерозривність духовного, інтелектуального, природного, фізичного, соціального, політичного й економічного середовища буття людей та їхніх цільових прагнень.

Аналіз реалізації концепції на прикладі багатьох розвинутих країн (США, Канади, Німеччини, Великобританії, Японії тощо) засвідчив її ефективність. Україна, тільки-но ступивши на шлях ринкової перебудови, зіткнулася із серйозними соціально-політичними, фінансово-економічними та іншими проблемами, які необхідно вирішувати дуже швидкими темпами [3, с.16].

Інвестування інноваційної діяльності в Україні залишається на дуже низькому рівні, хоча в нашій державі вона може бути важливим важелем усунення багатьох кризових явищ: стимулом у розвитку фундаментальної науки; протидією втраті наукового потенціалу внаслідок виїзду вчених за кордон; вирішенням екологічних проблем, сприянням прискоренню конверсії військового виробництва з максимальним ефектом для перетворення технологічних основ цивільного виробництва; забезпеченням проведення структурної перебудови і господарського піднесення регіонів та окремих галузей народного господарства; сприянням вирішенню проблеми послаблення залежності від імпорту нових технологій та скорочення бюджетного дефіциту і платіжного балансу.

Важливу роль інноваційна діяльність може відіграти і в розвитку ринкових відносин, у подоланні монополізму в країні. Як свідчить зарубіжна практика, інновації дають найбільший економічний і соціальний ефект.

Перехід на інноваційний шлях розвитку неможливий без економічних реформ. Сучасний вітчизняний ринок інновацій передбачає створення реальних умов для переходу економіки на інноваційно-інвестиційну модель розвитку та «впровадження механізму диференційованого пільгового оподаткування підприємств залежно від рівня їхньої інноваційної активності, стимулювання науково-дослідних та дослідно-конструкторських установ і організацій до введення в господарський обіг нематеріальних активів, утворення галузевих інноваційних фондів» [3, с. 17]. Реалізація інноваційно-інвестиційної моделі спонукає підприємства продукувати інноваційні товари і послуги. Саме на такому шляху, на нашу думку, слід активніше залучати економічні важелі впливу для оновлення виробництва, яке спроможне конкурувати на світовому ринку. Однак нині на більшості підприємств України інноваційна діяльність не здійснюється, а окремі спроби впровадження інновацій стримуються безліччю перешкод на мікро- та макрорівні. Розвиток інноваційного підприємництва як складової формування ринкової економіки цілком залежить від стимулювання підприємницьких процесів, активізації діяльності в інвестиційній сфері, наявності розвинутої інфраструктури підприємств та опрацьованого механізму фінансування інноваційних проєктів. Вирішення цих питань дасть змогу інноваційним

підприємствам реалізувати потенційні можливості і виконувати своє призначення в умовах ринку.

Освоєння підприємствами нових технологій та інновацій потребує об'єктивної оцінки їхніх параметрів і визначення характеристик потенціалу, які мають важливе значення при здійсненні інвестиційної діяльності шляхом розроблення та реалізації нової інноваційної політики розвитку країни. Сьогодні в Україні іншого шляху розвитку, крім інноваційного, немає, оскільки старіння основного капіталу та методів управління дійшли крайньої межі за наявності значного інноваційного потенціалу, який, на жаль, поступово руйнується. З огляду на це, аналіз інноваційного потенціалу та інноваційно-пріоритетних напрямів структурної перебудови економіки є актуальним.

При формуванні інноваційної політики характерним є активне вивчення й освоєння досвіду країн із розвинутою ринковою економікою з обов'язковою адаптацією до умов нашої країни, а також розвиток вітчизняної науки та практики з урахуванням набутих досягнень, традицій і особливостей.

Докорінне реформування виробництва в Україні неможливе без великомасштабних інституціональних та організаційно-економічних перетворень. Здійснення структурних зрушень в економіці України передбачає активне перепрофілювання багатьох підприємств, формування нових кооперативних зв'язків, що забезпечують можливість реалізації перспективних науково-технічних програм розвитку виробництва. Це потребує залучення великого обсягу довгострокових інвестицій. Залучення внутрішніх та іноземних інвестицій, передусім у науково-виробничу сферу, дасть змогу багатьом підприємствам мати ефективні інструменти прискорення розвитку пріоритетних сфер виробничої діяльності.

Природно, що кожна така вихідна методологічна установка великою мірою визначає характер формування державою інвестиційного середовища, у якому функціонує економіка. При цьому якісне підвищення згаданого середовища є умовою життєдіяльності й основою стабільності стану підприємств у ринковій економіці та позитивно впливає на їхню фінансову стійкість.

Достатній інноваційний потенціал підприємства дасть змогу трансформувати конкурентне середовище в економіці України. Саме конкуренція є ефективним координаційним інструментом, дійовим механізмом відтворення інноваційного потенціалу, узгодження економічних інтересів різних суб'єктів. Крім того, конкуренція також генерує дійові стимули для того, щоб підтримувати ініціативний характер інноваційної діяльності, здійснювати науково-технічне оновлення виробництва, а для економічних агентів забезпечує реальні можливості вільного вибору господарського маневру, культивує ринковий компонент практичних навичок і знань.

Держава може впливати на зовнішні й внутрішні чинники трансформації конкурентного

середовища, які пов'язуються, відповідно, з дією ринкових механізмів та реалізацією інноваційного потенціалу підприємства. Однак відсутність системи і програмного забезпечення стратегії інвестиційної діяльності вважається основною причиною повільного розвитку інноваційного потенціалу підприємств.

Існують й інші причини, а саме: неопрацьованість методик та механізму управління інноваційною діяльністю на рівні підприємств, що зумовлює їхню несприйнятливості до інновацій. Отже, щоб керування процесом залучення нових технологій у господарську діяльність стало комплексним і системним, необхідно здійснити оцінку інноваційного підприємства. Призначення даного методу полягає в тому, що він дозволяє установити динамічну відповідність між поточною виробничою і стратегічною інноваційною діяльністю підприємств і здійснити попередній фінансовий контроль на користь реалізації тієї або іншої технології. Такий підхід сприяє встановленню динамічної відповідності між фінансовим забезпеченням поточних виробничих запасів і інвестиційних витрат на інноваційний розвиток підприємства. Визначення на цій основі інноваційного потенціалу дозволяє проконтролювати слушність обраного напрямку інноваційного розвитку з позицій сучасного і подальшого фінансового стану підприємства. Такий метод може стати змістовною основою попереднього контролю і є заключною ланкою у визначенні стратегії інноваційного розвитку.

Таким чином, з огляду на сучасний стан економіки України, необхідне удосконалення механізмів управління інноваційною діяльністю підприємств на основі впровадження нових технологій управління. У нашій країні набув популярності контролінг – методика управління інноваційно-інвестиційною моделлю розвитку підприємств, спрямована на вивчення тенденцій розвитку його мікро- і макросередовища, виявлення резервів і удосконалення координації систем управління інноваційною діяльністю з використанням нових інформаційних технологій і сучасних методів прийняття рішень для забезпечення реалізації інноваційного потенціалу підприємства. Однак ринкова ситуація в Україні не є достатньо стабільною для того, щоб методологічні нововведення, привнесені контролінгом, дали бажаний результат при підготовці й реалізації управлінських рішень, спрямованих на досягнення поставлених підприємством економічних цілей. Спираючись на вищевикладене, можна стверджувати, що концепція контролінгу має бути відповідним чином адаптована до реалій перехідної економіки [4, с. 246]. Одним із способів такої адаптації є процес розроблення і впровадження будь-якої інновації, метою якого є забезпечення потреб економіки у нововведеннях як економічних благах, необхідних для її розвитку [1, с. 106].

Для багатьох вітчизняних підприємств уже скоординовані методичні підходи до реалізації

їхнього інноваційного потенціалу. Вони не набули рис практичної методології, але в сучасних умовах дедалі більше з них досягають тієї стадії розвитку, за якої реалізація даної стратегії у поточній діяльності перетворюється в найактуальнішу проблему управління інноваційним потенціалом підприємств. Серед причин повільного впровадження такого підходу у вітчизняних підприємствах – відсутність теоретико-методологічних досліджень, рекомендацій і формалізованого аналітичного інструментарію, адаптованих до реалій сьогодення, складність практичної реалізації теоретичних положень, недостатній рівень спеціальної підготовки менеджерів підприємств. З огляду на викладене, очевидно, що на сучасному етапі вкрай актуальними є розробки у сфері інноваційної сприйнятливості й спроможності підприємств, які забезпечать підвищення ефективності інноваційної діяльності.

На механізм управління процесом реалізації стратегії підвищення активності інноваційної діяльності впливають чинники зовнішнього і внутрішнього середовища підприємств. Під зовнішніми чинниками мають на увазі ті умови, що їх підприємці, як правило, не в змозі змінити, але повинні прогнозувати і враховувати, оскільки вони істотно впливають на інноваційну діяльність. Згідно із загальною теорією управління, зовнішні чинники доцільно поділити на дві групи. Перша група – це чинники безпосереднього впливу, основні з них: законодавство, що врегульовує підприємницьку діяльність; непередбачені дії органів державного управління; взаємодія з партнерами, конкуренція та ін. Друга група – чинники опосередкованого впливу, основні з них: науково-технічний прогрес; політична ситуація; економічні зрушення в країні та галузі; зрушення на міжнародній арені та ін.

На реалізацію стратегії управління інноваційною діяльністю впливають такі групи чинників: цілі, завдання і стратегія підприємства, кваліфікаційний, страховий та якісний склад працівників; управління й організаційні структури, їхнє інформаційне й ресурсне забезпечення, оцінка внутрішніх і зовнішніх можливостей та обмежень.

Механізм впровадження методів реалізації інноваційного потенціалу передбачає наявність таких етапів: підготовчий етап, зміна системи управління, стабілізація. Крім того, механізм впровадження методів реалізації інноваційного потенціалу передбачає, що використання економічних методів має супроводжуватися ефективними механізмами їхньої державної підтримки та формування фінансових і законодавчих стимулів для здійснення інноваційних технологій і підприємництва у сфері науки й науково-технічної діяльності, що є найважливішим напрямом державного регулювання в інноваційній сфері. До стимулів державного регулювання в науковій та науково-технічній діяльності належать: кредити, податкові та амортизаційні пільги; коригування антимонопольного законодавства; зовнішньоекономічні

преференції; інформаційно-консультаційна підтримка; інші фінансові пільги.

Висновки

Таким чином, ефективною формою державної підтримки інноваційної та наукової діяльності є створення за участю держави вузівсько-промислових дослідницьких центрів. Завдання полягає у стимулюванні об'єднання фінансових ресурсів і матеріально-технічної бази промисловості з кваліфікованими кадрами вузів. Засобами такого стимулювання можуть бути фінансування початкових витрат вузівсько-промислових центрів із коштів державного бюджету; видача підприємствам-учасникам безкоштовних ліцензій на викорис-

тання розроблених винаходів і відкриттів. Позначення нових напрямів інноваційної діяльності, а головне – знаходження власної технічної парадигми, потребує залучення інвестицій. Наростаючий приплив інвестиційних ресурсів, що сприяє активізації інноваційної діяльності, стає своєрідним вираженням внутрішньої економічної сили та фінансової безпеки країни. Залучення внутрішніх й іноземних інвестицій в інноваційну сферу дозволить багатьом підприємствам мати ефективні інструменти прискорення розвитку пріоритетних сфер виробничої діяльності, спрямованих на досягнення поставлених підприємством інноваційних цілей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бажал Ю. М. Економічна теорія технологічних змін : [навчальний посібник] / Ю. М. Бажал. – К. : Заповіт, 1996. – 240 с.
2. Геєць В. М. Інноваційно-інноваційний шлях розвитку: модернізаційний проект розвитку української економіки і суспільства початку ХХІ століття / В. М. Геєць // Банківська справа. – 2003. – № 4 (52). – С. 3–32.
3. Рубан В. Інноваційна модель стратегічного розвитку України: методологія і досвід / В. Рубан, О. Чубукова, В. Некрасов // Економіка України. – 2003. – № 6 (499). – С. 14–19.
4. Смирнова Л. Д. Концепція гнучкого контролінга в системі управління процесом виробництва. Моделі управління в ринковій економіці : [зб. науч. тр.] / Л. Д. Смирнова, В. Н. Тимохин. – Донецьк, ДонГУ, 1999. – Вып. 2. – С. 245–256.
5. Стеченко Д. М. Державне регулювання економіки : [навч. посібник] / Д. М. Стеченко. – К. : МАУП, 2000. – 176 с.

Рецензенти: Корецький М. Х. – д.н. з держ.упр., професор;
Іванова Т. В. – к.е.н., професор

© Дацій О. І., 2010

Стаття надійшла до редколегії 09.11.2010 р.